

Geheel herzien

De Fatale Cruise

Filosofie en mensenrechten

Een lespakket voor het vak filosofie in 4, 5 en 6 VWO

Colofon

Auteurs eerste versie: Rinus van de Warreburg, Willem Janssen, Désirée van Thiel en Karen Koller

Auteurs tweede versie: Sophie de Haan, Harry van de Vijfeijke en Rinus van de Warreburg

Layout en eindredactie: Harry de Ridder

De auteurs en eindredacteur zijn allen (voormalige) leden van de Scholengroep van Amnesty Nijmegen.

'De fatale cruise' is een lespakket over filosofie en mensenrechten voor leerlingen van de klassen 4, 5 en 6 van het VWO.

Gratis in pdf te downloaden via <http://www.amnestynijmegen.nl/index.php/educatie/lesmateriaal>

*Van oudsher is filosofie
niet slechts een kwestie
van filosofische scholen,
noch van twistgesprekken
tussen een handvol geleerden.
Zij is steeds een wezenlijk
bestandsdeel geweest van
het maatschappelijk leven.*

Bertrand Russell

Inhoudsopgave

LEERLINGEN

Amnesty en de mensenrechten

Werkbladen

De fatale cruise

Op een onbekend eiland

Zeggenschap

Filosofie en zeggenschap

Een voorbeeld: Plato (ca. 427-347 v.Chr.)

Tirannie: een opvallende karaktertrek van dictaturen

Vrijheid

Isaiah Berlin (1909-1971)

Minicollege: Isaiah Berlin

Vrijheid in de praktijk: op het eiland

Gelijkheid

Gelijkheid op het eiland

Hannah Arendt (1906-1975)

Minicollege: Hannah Arendt

Broederschap

Dick Pels (1948)

inleiding

werkblad 1

werkblad 3

werkblad 4

werkblad 5

werkblad 6

werkblad 6

werkblad 7

werkblad 8

werkblad 8

werkblad 9

werkblad 10

werkblad 11

werkblad 12

werkblad 13

werkblad 14

werkblad 15

werkblad 16

DOCENTEN

Docentenhandleiding

Doelstellingen

Aandachtspunten

Lesopzet

Les 1: Vrijheid

Minicollege Isaiah Berlin

Les 2: Gelijkheid

Minicollege Hannah Arendt

Les 3: Broederschap

Afsluitende evaluatie

handleiding 1

handleiding 2

handleiding 2

handleiding 2

handleiding 3

handleiding 6

handleiding 9

handleiding 10

handleiding 12

handleiding 14

AMNESTY EN DE MENSENRECHTEN

De organisatie

Amnesty is een niet-gouvernementele organisatie (ngo) die niet afhankelijk is van de overheid. De rechtsvorm is een vereniging* met als hoogste orgaan de Ledenraad. Wereldwijd heeft Amnesty 7 miljoen leden, sympathisanten en activisten in meer dan 150 landen.

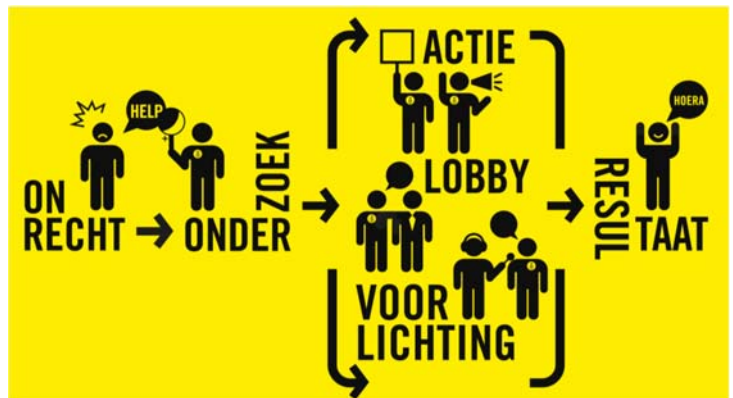
De missie van Amnesty International is onderzoek doen en actievoeren gericht op het voorkomen en beëindigen van ernstige schendingen van de mensenrechten.

Hoewel Amnesty ook vaste krachten in dienst heeft, is het in essentie een vrijwilligersorganisatie, wat ook het belangrijkste verschil is met die andere bekende mensenrechtenorganisatie: Human Rights Watch (HRW). Amnesty mobiliseert leden en sympathisanten voor concrete acties en campagnes. Anders dan HRW voert Amnesty systematisch actie voor individuele mensenrechtenschendingen.

Onderzoek

De kracht van Amnesty is betrouwbaarheid. Aan alle acties is gedegen onderzoek voorafgegaan. Pas als de onderzoekers de feiten uit twee onafhankelijke bronnen hebben kunnen checken, wordt tot actie overgegaan.

Op Amnesty's hoofdkantoor in Londen verzamelen en analyseren medewerkers informatie over schendingen van mensenrechten uit de hele wereld. Ook stuurt Amnesty geregeld onderzoeksmissies om de mensenrechtensituatie ter plekke te onderzoeken. Amnesty praat tijdens die missies met slachtoffers, advocaten, lokale mensenrechtenactivisten en de overheid, en woont rechtszaken bij. Het onderzoek wordt uitgevoerd door een team van experts, ondersteund door specialisten op specifieke terreinen zoals internationaal recht, media en technologie.

Inzet

Amnesty zet zich in voor politieke gevangenen voor wie ze een eerlijk proces binnen een redelijke termijn vraagt en voor gewetensgevangenen* voor wie ze onmiddellijke vrijlating vraagt. Ook voert Amnesty wereldwijde campagnes, bijvoorbeeld voor afschaffing van de doodstraf of tegen martelen. Verder voert Amnesty ook lobby bij overheden en bedrijfsleven om deze aan te spreken op hun verantwoordelijkheden. Amnesty werkt met veel anderen samen, waaronder Unicef, Oxfam-Novib en Milieudefensie, bijvoorbeeld als het gaat om de beperking van wapenproductie en wapenhandel, om een humaner regime tegenover vreemdelingen of tegen de inzet voor kindsoldaten. Tot slot zet Amnesty zich ook in voor de zogenaamde ESC-rechten, zoals het recht op voedsel, water en sanitaire voorzieningen, huisvesting, onderwijs, gezondheid en werk.

Filosofie, mensenrechten en Amnesty

In 1948, direct na de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog, is door de Verenigde Naties een verklaring vastgesteld waarin de algemene waardigheid van mensen zijn vastgelegd in 30 artikelen die samen de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* (UVRM) vormen. Deze verklaring is de basis van latere verdragen van de VN, de Europese Unie en de Raad van Europa. De UVRM kun je zien als een resultaat van een denkwerk waarbij is nagedacht over hoe je de menselijke waardigheid het beste kunt vormgeven, oftewel: hoe je op ethisch en moreel verantwoorde wijze met elkaar om kunt gaan. Filosofische begrippen als 'vrijheid', 'gelijkheid', 'broederschap' en 'rechtvaardigheid' zijn begrippen die op veel manieren gehanteerd worden in de UVRM.

Amnesty heeft zich al sinds haar oprichting in 1961 ten doel gesteld landen en regeringen, die zich niet aan de UVRM houden, ter verantwoording te roepen.

* Een vereniging heeft leden, een stichting niet

** Gewetensgevangenen zijn politieke gevangenen die geen geweld hebben gebruikt of gepropageerd

DE FATALE CRUISE

WERKBLADEN

Op een onbekend eiland...

Alle gebeurtenissen op het eiland kun je herkennen aan het symbool hiernaast en aan de werkbladen in het zwart.

De filosofische uitstapjes

De uitstapjes naar wat filosofen te zeggen hebben over wat er op het eiland gebeurt, kun je herkennen aan het symbool hiernaast en aan de werkbladen in het blauw.

De fatale cruise

Na dagenlange zoekacties had men het opgegeven. Het enorme cruiseschip dat plotseling van de radars verdwenen was, bleéf onvindbaar. Eerst had men nog hoop dat het schip de dans ontsprongen was. Maar, sinds de orkaan van een paar weken geleden had men behalve één enkele korte radioboodschap in morse -namelijk de telkens herhaalde letters SOS- helemaal niets meer vernomen.

Toen na enkele weken de nieuwswaarde daalde en men in de internationale media langzamerhand weer overging tot de orde van de dag, vervloog zelfs bij de getroffen familieleden de hoop op overlevenden.

Wat was er gebeurd? Alle gezagvoerders van schepen in de regio hadden al eerder op die bewuste dag melding gekregen van buitengewoon zwaar weer. Er waren ongehoorde windsnelheden gemeten. Het was een orkaan die in die omvang nooit eerder in de scheepsjournals was voorgekomen. Om die reden had de kapitein van het cruiseschip een uitzonderlijk commando gegeven. De passagiers dienden per direct, telkens in willekeurige groepen van 75 personen, het schip te verlaten. Zij zouden om toerbeurt in een pendelboot overgezet worden naar een eiland dat alleen op de radar, kilometers verderop, zichtbaar was.

Toen de éérste groep personen, mannen, vrouwen en een paar kinderen, aan wal gebracht waren, werd meteen ook een aluminium kist met *survivalkits* op het strand achtergelaten.

Vervolgens keerde de pendel meteen terug om de volgende lichter op te halen. Maar het liep anders. Met trossen vastgeketend aan het cruiseschip is het vaartuig nog enkele keren hoog op de golven gesmeten. Daarna zank het, ver uit de kust van het eilandje, samen met het enorme schip binnen korte tijd naar een diepte van zeshonderd meter.

Men had zelfs geen tijd meer gehad om zwemvesten aan te trekken...

Op een onbekend eiland

De schipbreukelingen op het eiland moesten in korte tijd op een volstrekt onbekende plaats een veilig heenkomen zien te vinden. Het stormde zo ongelooflijk hard dat je nauwelijks rechtop kon lopen. Men probeerde elkaar waar mogelijk te helpen. Er waren enkele ouderen bij en ook twee mensen met een handicap: een was slecht ter been en de ander slechtziend. Als je het al een voordeel zou kunnen noemen, was dat het feit dat niemand ook maar enige bagage bij zich had. Daar was in de haast van het vertrek geen tijd meer voor geweest. Men zou zich dus moeten behelpen met de dingen die men toevallig bij zich had en met de kleren die men aanhad. Verder was er niks. Helemaal niks.

Na vele uren ploeteren in de extreem harde wind hadden de ongelukkige reizigers iets gevonden. Aan een kleine inham met een strand verschool zich achter omlaaghangende planten een enorme grot die voldoende groot was om iedereen met gemak te huisvesten...

OPDRACHT

1) Welke dingen dien je zo snel mogelijk over dit eiland te weten?

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....
- 6.....
- 7.....

OPDRACHT

2) Welke dingen dien je zo snel mogelijk over je lotgenoten te weten?

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....
- 6.....
- 7.....

Zeggenschap

Iedereen was 's morgens na het ontwaken meteen naar buiten gegaan en men had zich verzameld op het strand voor de ingang van de grot. Sommige mensen stonden in kleine groepjes met elkaar te praten. Anderen zaten in een kring op het strand. Men had het natuurlijk vooral over wat er de afgelopen nacht gebeurd was. Er waren enkele mensen die treurden om vermiste familieleden. In de verte naderden de mensen die druk in de weer waren met het verslepen van de grote aluminium kist. En de drie kinderen speelden in de zon met zee-water en zand.

Op een bepaald moment trok een van de aanwezigen de aandacht door hard in haar handen te klappen. Toen iedereen zweeg, zei de vrouw:

“Omdat wij niet precies weten wat de omstandigheden zijn op dit eiland, en wij evenmin antwoord hebben op de vraag hoe lang we genoodzaakt zullen zijn hier te blijven, stel ik voor om vier vragen beantwoord te krijgen:

- 1: *Is het noodzakelijk dat er leiding gegeven wordt?*
- 2: *Over welke kwaliteiten dient deze eventuele leiding te beschikken?*
- 3: *Zijn er eigenschappen te noemen die de leiding niet zou moeten hebben?*
- 4: *Hoe wordt bepaald wie de leiding op zich neemt of nemen?”*

OPDRACHT

3) Stel dat jullie groepje tot de eilanders behoort, hoe zouden jullie die vragen dan beantwoorden?

A) Het is wel niet noodzakelijk dat er leiding aanwezig is, omdat:

.....
 .....
 .....

B) Indien wel, over welke kwaliteiten zou de leiding dienen te beschikken?

.....
 .....
 .....

C) Onwenselijke eigenschappen van de leiding zijn dan:

.....
 .....
 .....

D) Hoe bepalen jullie tenslotte op welke wijze de leiding georganiseerd wordt?

.....
 .....
 .....

Filosofie en zeggenschap

Een voorbeeld: Plato (ca. 427-347 v.Chr.)

We stappen nu even van het eiland af en gaan een kijkje nemen bij een filosoof. Een van de invloedrijkste filosofen is natuurlijk Plato. Het kan dan ook bijna niet anders dan dat ook hij heeft nagedacht over de vraag hoe zeggenschap er het beste uit zou kunnen zien.

In de *Politeia** beschrijft Plato een ideale staat waar in principe iedereen bij gebleken bekwaamheid tot het leiderschap kan doordringen. Voorrechten worden zoveel mogelijk tegengegaan door iedereen op gelijke hoogte te stellen: iedereen is broer/zuster voor de ander; de mensen weten niet wie hun ouders zijn en leven in grote gemeenschappen.

* Zie 'De Ideale Staat', vert. Gerard Koolschijn

Plato adviseert *educatie* centraal te stellen en voor iedereen die ertoe in staat is goed *onderwijs* te garanderen om de duurzaamheid te waarborgen.

Met betrekking tot de zeggenschap komt Plato tot de volgende hiërarchie:

- **Aristocratie**   **Dat betekent letterlijk: macht aan de besten**
Mogelijke nadelen van dergelijk bestuur zijn: onderdrukking van de arme meerderheid, sociale onrust en te grote gerichtheid van de machthebbers op eigen status en rijkdom.
- **Democratie**   **Dat betekent letterlijk: macht aan het volk**
Mogelijke nadelen van dergelijk bestuur zijn: gebrek aan feitelijke leiding en werkt een klassenstrijd in de hand.
- **Tirannie**   **Dat betekent letterlijk: alleenheerser**
Mogelijke nadelen van dergelijk bestuur zijn: geen controle op de handelwijze van de heerser en afhankelijkheid van de heerser van een beperkte groep uitbuiters voor het behouden van zijn macht.

Fresco van Plato en Aristoteles door Rafael

Tirannie: een opvallende karaktertrek van dictaturen

Reeds in de Romeinse senaat kon een senator zich in tijden van gevaar en oorlog de titel *dictator* aanmeten. Daarmee werd het nemen van besluiten aanzienlijk vergemakkelijkt. Julius Caesar deed dat bijvoorbeeld.

4) We bekijken nu enkele dictaturen van later datum. Kies van onderstaande dictatoren er een uit en karakteriseer deze tiran en zijn wapenfeiten en houd daarbij in gedachten wat Plato zegt over de 'mogelijke nadelen van dergelijk bestuur':

.....
.....
.....

Stalin: voormalige Sovjet-Unie (1928-1953). *De Grote Zuivering* was een heksenjacht op tegenstanders. Die en ook Stalins optreden in de Tweede Wereldoorlog leidden tot langdurige detenties in de beruchte Siberische strafkampen en kostten 4 tot 8 miljoen levens.

Hitler: leider van het Nationaal Socialistische Duitsland (1933-1945). Diens racistische en antidemocratische regime kostte aan zes miljoen joden, en ook nog aan vele tienduizenden homoseksuelen, Roma en Sinti, en politieke tegenstanders het leven.

Franco: dictator sinds de Spaanse Burgeroorlog 1936-1939. Met diens dood in 1975 komt een einde aan de laatste niet-communistische dictatuur in Europa. Zijn regime liet massagraven met de lichamen van 27.000 politieke tegenstanders na.

Pinochet: hij was na een staatsgreep in Chili van 1973 tot 1983 aan de macht. Tienduizenden slachtoffers zijn later in massagraven gevonden

Videla: dictator in Argentinië. Zijn regime is bekend vanwege de duizenden verdwijningen en de gruwelijke martelingen in de zogenoemde 'vuile oorlog'.

Pol Pot: dictator en leider van Rode Khmer in Cambodja van 1975 tot 1979. Zijn regime kostte aan ongeveer twee miljoen mensen het leven (= 20% van de bevolking!).

Saddam Hoessein: dictator van Irak tot 2004. Hij is bekend om wrede optreden tegen de eigen bevolking en de Koerden, met name van de gifgasaanvallen op het dorpje Halabja. Daarbij vielen ruim vijfduizend doden.

Kim Jong-un: volgde in 2011 zijn vader Kim Jong-il op als dictator en houdt een schrikbewind in stand in een van de meest gesloten samenlevingen ooit. Intimideerde buurlanden met raketlancerings en atoomproeven.

Assad: vader Hafiz al-Assad liet om een opstand te onderdrukken een bloedbad aanrichten in de stad Hama. Zoon Bashar al-Assad, die zijn vader in 2000 opvolgde, liet vreedzame betogers vanuit helikopters beschieten en liet in Aleppo markten en ziekenhuizen bombarderen met vatenbommen

Vrijheid

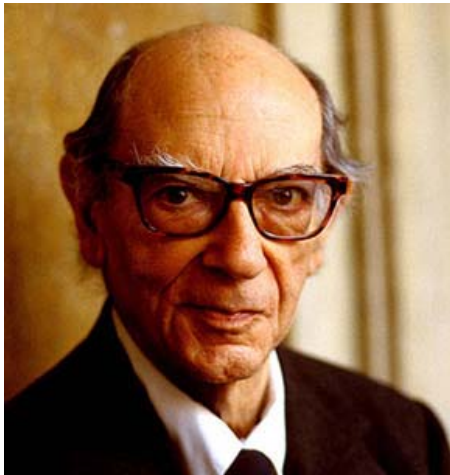
Vrijheid, een heel gewoon Nederlands woord. Toch zijn er over dat woord dikke boeken volgeschreven. Wanneer je de betekenis van dit woord aan Willem Holleeder, voormalig luchtmachtgeneraal Peter van Uhm of aan de Rotterdamse dichter Jules Deelder zou vragen, dan zou je waarschijnlijk heel verschillende antwoorden krijgen.

5) Hoe zou je in je eigen woorden 'vrijheid' willen omschrijven?

.....
.....
.....
.....

OPDRACHT

Isaiah Berlin*: (1909-1997)

Berlin noemt twee perspectieven van het begrip vrijheid. Hij maakt onderscheid tussen 'negatieve' en 'positieve' vrijheid.

* *Op de volgende pagina vind je een minicollege over de filosoof Isaiah Berlin.*

Negatieve vrijheid: vrijheid van ...

Negatieve vrijheid is het 'ontbreken van externe belemmeringen of obstakels'. Het woord negatief betekent hier dus niet 'slecht' of 'verkeerd' maar eerder 'afwezig'.

Het gaat hier om de behoefte zoveel mogelijk met rust gelaten te worden, ook door de overheid. Je wilt *niet* dat iemand zich met jouw privéleven bemoeit. Ook *niet* met wat je wil worden. En zelfs *niet* met wat in jouw vermogen ligt om te doen. Bijvoorbeeld: hoe minder bezette stoelen (= obstakels) in een vliegtuig, hoe groter de vrijheid om te kiezen. Negatieve vrijheid, de vrijheid van bemoeienis door anderen, zegt iets over de ruimte (bewegingsruimte, ademruimte) die je wordt gelaten, maar niet over wat precies te doen met die vrijheid.

Positieve vrijheid: vrijheid om ...

Bij positieve vrijheid is er een gerichtheid op de mogelijkheid je zo veel mogelijk te ontplooiën. Berlin verstaat daaronder de vrijheid om 'autonoom te handelen'. Het positieve verwijst naar de 'aanwezigheid' van interne motieven: hoe sterker iemands redenen zijn om iets te doen of te laten, hoe autonomer en dus vrijer hij is. Om te doen en laten wat hij wil, zijn eigen meester te zijn. De baas zijn over zijn eigen bestaan. Het gaat over de mate waarin iemand zelfstandig en weloverwogen richting geeft aan zijn leven. We beschikken over de *positieve* vrijheid om ons eigen leven in te richten.

Positieve vrijheid, de vrijheid om iets te zijn of te worden, zegt iets over wat je wil bereiken of waar je bij wil horen, over dat wat je vrij maakt, maar niet over de ruimte die je daarbij gelaten wordt.

Berlin verwijst vaak naar een bekende uitspraak van de achttiende-eeuwse filosoof Immanuel Kant (rechts): "Uit zo krom hout als dat waaruit de mens gemaakt is, kan niets rechts getimmerd worden." Berlin pleit voor tolerantie en pluriformiteit; een regering moet zijn burgers ruimte laten voor een veelheid aan levensopvattingen.

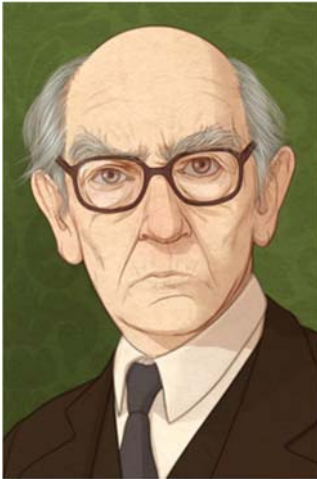
Minicollege: Isaiah Berlin

Thema: monisme en pluralisme

- ◆ De mens is een kind van twee werelden: een wereld van onbetwifelbare, universeel geldig idealen enerzijds die het waard zijn om offers te brengen voor hun realisatie en anderzijds een wereld van twijfel waarin er veel ruimte is om tussen verschillende onverenigbare standpunten heen en weer te laveren.
- ◆ Er schuilt gevaar in het zoeken naar één enkel antwoord op alle problemen van de mensheid. Er zijn onverenigbare waarden en er is een veelheid aan menselijke antwoorden op vragen en oplossingen.

Vragen bij dit thema:

1. Hoe absoluut is het belang van mensenrechten?
2. Zijn mensenrechten echt universeel?
3. Moet je in de praktijk kunnen schipperen met mensenrechten?

Thema: negatieve en positieve vrijheid

- ◆ Negatieve vrijheid vereist dat er grenzen worden gesteld aan de dwang die aan anderen wordt opgelegd. Mensen hebben ruimte nodig: speelruimte, bewegingsruimte, ruimte om te ademen.
- ◆ Positieve vrijheid vereist de mogelijkheid van zelfbepaling, onafhankelijkheid of autonomie. Als je geen identiteit hebt, heb je ook niets om te verdedigen tegen de bemoeienis van anderen.

Vragen bij dit thema:

1. Moet je eerst politieke rechten hebben om andere op te kunnen eisen?
2. Moet je eerst het recht op minimale bestaansvoorwaarden realiseren?

Thema: vrijheid, gelijkheid en broederschap

- ◆ Er is geen vrijheid zonder vrijwaring van dwang.
- ◆ Waarden als gelijkheid en broederschap maken altijd inbreuk op vrijheid.
- ◆ Verschillende afwegingen van belangen zijn zinvol en nodig.

Vragen bij dit thema:

1. Zijn mensenrechten tegen elkaar uitruilbaar en onderhandelbaar?
2. Wegen alle mensenrechten even zwaar?

Vrijheid in de praktijk: op het eiland

Er is wat rumoer ontstaan op het eiland. Enkele eilanders eisen namelijk dat op grond van hun geloofsovertuiging de zondagsrust in acht wordt genomen. Ze willen daarom vrijgesteld te worden van de algemene verplichting om de 'waterfiets'* te bedienen. Enkele niet-gelovigen willen niet dat er uitzonderingen gemaakt worden: iedereen moet meewerken.

* In de aluminiumkist zat een vouwfiets. Met de materialen daarvoor is een constructie gebouwd die gebruikt kan worden om zout water te ontzilten zodat er zoet water gedronken kan worden.

We hebben eerder al gesproken over zeggenschap. We willen eens kijken hoe die zeggenschap zich verhoudt tot de begrippen *negatieve* en *positieve vrijheid*.

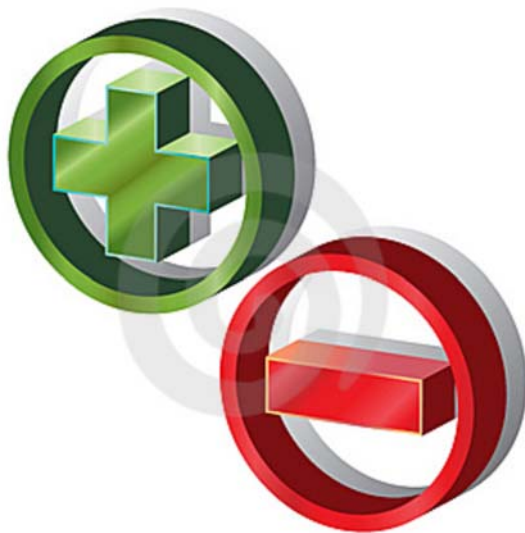

6) Overleg met een groepje leerlingen hoe je in de volgende situaties de beide vormen van vrijheid wilt definiëren, waarbij je zelf mag beslissen of je dit ziet als elkaar uitsluitende soorten vrijheid of als verschillende aspecten van hetzelfde verschijnsel vrijheid, zodat iets tegelijkertijd een geval van positieve en negatieve vrijheid kan zijn:

A) *Ik bepaal zelf met wie ik intieme omgang heb.*

Dit zou ik positieve negatieve vrijheid willen noemen, omdat

.....
.....
.....
.....
.....

B) *Ik vind dat ik geen opdrachten hoeft uit te voeren.*

Dit zou ik positieve negatieve vrijheid willen noemen, omdat

.....
.....
.....
.....

Gelijkheid

Op naar Versailles

'Wordt de macht over Frankrijk in zijn handen gelegd? Een nogal woedende menigte vrouwen overschreeuwt Lafayette: 'Naar Versailles, Naar Versailles. Brood! Wij eisen brood! Het kwaad zit in Versailles.

Daar moeten we heen om de koning naar Parijs te halen. Naar Versailles. Wij willen brood!'

En dan, eindelijk, om drie uur, vertrekken ze. Een mensenmassa van dertigduizend man, een bonte stoet van vooral vrouwen zet zich tenslotte in beweging. Maar ertussen ook jonge mannen, opgeschoten slungels, schuim van de straat, eerbare burgers, enz... Nu gaan ze schreeuwend, verbeten, lachend, opstandig, gedreven door een hartstochtelijk verlangen -het kwaad, dat toch *ergens* moet zijn- uit te roeien. In Versailles zijn de eerste berichten doorgedrongen over de opmars der vrouwen. In de Nationale Vergadering had men verontwaardigd gesproken over het feit dat de koning 'de rechten van de mens' nog niet had erkend. En intussen trekken de Pariisiennes met bemodderde gezichten luid toegejuicht door de uitgelopen burgerij Versailles binnen. 'Leve onze Pariisiennes!' Chaos. Duizenden vrouwen, hongerig, moe en doorweekt verzameld op het grote plein. Het doel: de koning weghalen uit Versailles en hem dwingen zich in Parijs te vestigen. Een dag later meldt de koning dat hij met zijn vrouw en kinderen zal meereizen naar Parijs. Gejuich stijgt op. Hij zal daar gescheiden zijn van zijn slechte raadgevers. Een nieuwe wereld zal aanbreken...

Bron: *De Franse Revolutie, Jaap ter Haar, pag. 120-122*

Universeel

Hierboven werd de Franse koning verweten dat hij *de Verklaring van de Rechten van de Burger* niet wilde erkennen. Die betref Frankrijk. Honderdzesestig jaar later wordt door de Verenigde Naties een vergelijkbaar document opgesteld, maar nu geldig voor de gehele wereld. En ook daarin worden 'vrijheid', 'gelijkheid' en 'broederschap', in het allereerste artikel al, genoemd:

In de inleiding staat: *'Overwegende, dat erkenning van de inherente waardigheid en van de gelijke en onvervreembare rechten van alle leden van de mensengemeenschap grondslag is voor de vrijheid, gerechtigheid en vrede in de wereld geldt'.*

Artikel 1: Alle mensen worden **vrij** en **gelijk** in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van **broederschap** te gedragen.

Artikel 29: Een ieder heeft plichten jegens de gemeenschap, zonder welke de vrije en volledige ontplooiing van zijn persoonlijkheid niet mogelijk is.

7. In beide genoemde artikelen blijkt uit de formulering dat een en ander *niet* geheel vrijblijvend is. Welke woorden wijzen in die richting, volgens jou?

In Artikel 1: .....

In Artikel 29: .....

OPDRACHT

Gelijkheid op het eiland

Zijn alle mensen op het eiland gelijk? In sommige opzichten lijkt dat zonder meer het geval te zijn. Ze zitten allemaal in hetzelfde schuitje. De natuurlijke voorwaarden die het eiland biedt, de gevaren, de hoeveelheid voedsel, water en de klimatologische omstandigheden zijn voor iedereen gelijk.

Maar de persoonlijke omstandigheden kunnen sterk verschillen. Hoe sterk en gezond is iemand? Wat weet iemand van techniek. Hoe goed kan iemand met andere mensen omgaan? En waar nodig gezag uitoefenen? Hoeveel zorg heeft iemand nodig? En wat heeft iemand aan anderen te bieden?

Deze verschillen tussen mensen kunnen invloed uitoefenen op de mate waarin de eilandbewoners al of niet hetzelfde behandeld worden en dezelfde positie innemen in de groep. Zijn er goede gronden waarop je mensen verschillend zou kunnen behandelen? Zelfs als je ervan uitgaat dat alle mensen principieel gelijk zijn?

OPDRACHT

8) Probeer tot een gezamenlijk standpunt binnen je groepje te komen en geef een zo goed mogelijke motivering van dat standpunt. We willen jullie vragen een oplossing te verzinnen voor de volgende situatie:

A) Hebben zieken, gewonden, gehandicapten, kinderen en ouderen op het eiland recht op bijzondere zorg, bijvoorbeeld op extra water en eventueel ook meer of beter voedsel?

Ja Nee want, ...
.....
.....
.....
.....

B) Hebben personen met een bepaalde 'meerwaarde' voor de groep, bijvoorbeeld mensen die op grond van kennis of vaardigheden de overlevingskansen van de hele groep vergroten, bijzondere voorrechten?

Ja Nee want, ...
.....
.....
.....
.....

C) Is in de ogen van jullie groepje gelijkheid hetzelfde als gelijkwaardigheid?

Ja Nee want, ...
.....
.....
.....
.....

Hannah Arendt (1906-1975)

In haar fameuze theorie onderscheidt Arendt* drie domeinen: het politieke, het private en het sociale.

* Op de volgende pagina vind je een minicollege over de filosofe Hannah Ahrendt

Drie domeinen

1: In het **politieke** domein geldt het principe van *gelijkheid*. Burgers beschikken over stemrecht en mogen zich kandidaat stellen om gekozen te worden. Hierin zijn zij allen gelijk. Deze gestalte van gelijkheid voor de wet is een onvervreemdbaar principe.

2: Het **private** domein heeft betrekking op het privéleven dat je leidt binnen de beschermende muren van je woning. *Exclusiviteit* is daar het heersende principe. Hier kies je uit met wie je wil leven, hier verwelkom je degene van wie je houdt, hier nodig je je persoonlijke vrienden uit. De regels van uniciteit en exclusiviteit zijn altijd in conflict met de maatstaven van de maatschappij.

3: De maatschappij vormt het **sociale** domein, dat een middengebied vormt tussen het politieke en private. Zodra je de drempel van je huis over gaat in de richting van de publieke wereld, kom je meestal eerst in het sociale domein waar de stelregel geldt van 'soort zoekt soort'. Dit adagium noemt Hannah Arendt het principe van *discriminatie*, dat het gehele sociale domein beheerst in die zin dat mensen zich enerzijds groeperen en anderzijds zich tegen elkaar afzetten. Zonder enige vorm van discriminatie zou de maatschappij volgens Arendt niet kunnen bestaan. Hannah Arendt heeft dus niets tegen discriminatie in de maatschappij, alleen tegen discriminatie in het politieke domein. Gelijkheid hoort alleen thuis in de politiek en haar geldigheid is daartoe beperkt. In 'Reflections on Little Rock' laat ze zich dan ook kritisch uit over president Eisenhower, de president van de Verenigde Staten, die ingreep met federale troepen om zwarte kinderen de toegang tot de school van blanke kinderen mogelijk te maken, om zo de segregatie op scholen een halt toe te roepen en de integratie af te dwingen.

-*Reflections on Little Rock*, *Dissent* 1959

Gelijkheid is in haar zuiverste vorm te vinden in totalitaire systemen. De dwang van de totale terreur vernietigt de veelvormigheid onder de mensen, maakt hen aan elkaar gelijk en isoleert hen ten opzichte van elkaar in vrees. Het concentratiekamp is het totalitaire laboratorium, waarin menselijke wezens totaal gereduceerd zijn tot identieke bundels van reacties. Vrijheid, spontaniteit, handelen worden dan uitgewist.

-*The Origins of Totalitarianism*, *New York* 1951

Minicollege: Hannah Arendt

Thema: arbeiden, werken, handelen

- ◆ Deze begrippen spelen een belangrijke rol in de beschrijving van menselijke conditie. Je moet arbeiden om te overleven, werken om iets blijvends tot stand te brengen, handelen om -in gesprek met anderen- te komen tot keuzes voor een gezamenlijke leefwereld.
- ◆ Handelen behoort thuis in de sfeer van het politieke en dreigt te worden overwoerd door economisch nuttigheidsdenken, zodat politiek verwoordt tot maakbaarheidsdenken en zich gaat uitstrekken over domeinen waar het niets te zeggen heeft (zwarte kinderen met bussen naar blanke scholen vervoeren).

Vragen bij dit thema:

1. Horen mensenrechten in de sfeer van het maakbare?
2. Hoe absoluut is het belang van mensenrechten?

Thema: vrijheid

- ◆ Vrijheid is (ook) een *opdracht* om je niet te beperken tot je eigen kleine belangen, maar je bezig te houden met de inrichting van de samenleving en de verdediging van de vrijheid.
- ◆ Statenloosheid -het lot van veel vluchtelingen- is het grootste onrecht. Iedereen heeft recht op een nationaliteit en op een politieke status. Aan alle mensenrechten gaat het recht vooraf om rechten te hebben.

Vragen bij dit thema:

1. Moeten mensenrechten door de politiek worden gerealiseerd?
2. Kun je mensenrechten wel van anderen krijgen zonder ze zelf te bevechten?

Thema: nataliteit

- ◆ Nataliteit (van Latijn 'nascor': geboren worden) betreft het aanmaken van een nieuw begin, een (weder)geboorte en dus ook met het loslaten van oude zekerheid; zelf willen ingrijpen in wat onwrikbaar lijkt. Iedere geboorte brengt de hoop en de mogelijkheid van verandering mee.
- ◆ Om een nieuw begin te kunnen maken moeten mensen kunnen vergeven wat nu eenmaal gedaan is en in een nieuwe belofte kunnen geloven. Geloof en vertrouwen zijn essentieel om het openbare leven niet tot een jungle te laten worden waarin alleen het recht van de sterkste geldt.
- ◆ De uniciteit van ieder mens en de pluraliteit van alle mensen moet worden erkend. Alle mensen zijn gelijk(waardig) hierin dat ze ongelijk zijn.

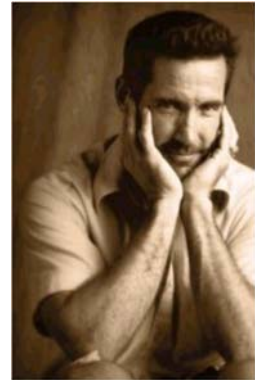
Vragen bij dit thema:

1. Moet je ook bij mensenrechten steeds weer opnieuw beginnen?
2. Op welk punt kunnen grove mensenrechtenschendingen worden vergeten en vergeven?

Broederschap

Een van de eilanders bleek een pragmatische realist: de ingenieur. Hij kreeg de leiding enthousiast voor een plan. Daarvoor zou in principe wel een beroep gedaan moeten worden op een inspanning van alle eilanders. Om mensen te overtuigen mee te doen gebruikte hij het woord 'broederschap'.

Deze man realiseerde zich dat het eiland zich slechts enkele tientallen kilometers van een belangrijke vaarroute bevindt. Dat was namelijk de route die het cruiseschip voer toen het tijdens de orkaan uit koers raakte en verging. Men stemde in met het plan om een vijfendertig meter hoge houten toren te gaan bouwen. Dat zou hoog genoeg zijn om een in stand te houden vuur op vrij grote afstand zichtbaar te maken.

De volgende problemen werden vol enthousiasme zo snel mogelijk opgelost:

- Wie neemt in het project de leiding?
- Hoe ziet de constructie er uit?
- Welke materialen zijn voorhanden?
- Hoe maak je een veilige vuurplaats op die hoogte?
- Wie verzamelen de materialen?
- Hoe worden logistieke problemen en ploegendiensten aangepakt?
- Hoe wordt het drinkwater op peil gehouden?

OPDRACHT

9) Binnen een mum van tijd is het een drukte van jewelste op het eiland. Iedereen is druk in de weer met de bouw van de toren. Het idee van de ingenieur om elkaar te zien als broers en zussen had de meeste mensen aangesproken.

A) Als broederschap *niet* spontaan uit onderlinge solidariteit ontstaat, mag deze gezien de ernst van de omstandigheden dan worden opgelegd?

Ik vind van wel niet, omdat .....

.....
.....
.....

B) Mogen de eilanders die weigeren mee te doen daartoe gedwongen worden?

Ik vind van wel niet, omdat .....

.....
.....
.....

C) Hoe besluit jouw groepje om te gaan met weigeraars? Ons groepje vindt dat je in het aller uiterste geval:

dat wel geen geweld mag gebruiken om hen te dwingen, want,

.....
.....
.....

Dick Pels (1948)

Broederschap vervangen door vriendschap?

Vergeleken met vrijheid en gelijkheid is broederschap een tamelijk problematisch begrip. Ook in zijn moderne varianten als 'saamhorigheid' en 'lotsverbondenheid' toont dit ideaal al snel een donkere keerzijde van paternalisme en groepsdwang. Broederschap gaat over mensen die van elkaar afhankelijk zijn en elkaar vanwege hun kwetsbaarheid hard nodig hebben, maar broederschap kan leiden tot afgedwongen groepssolidariteit waarin lauwheid of kritiek gelijkstaan aan verraad: wie niet mét ons is, is tégen ons.

Is een 'maatschappij van vrienden' dan een alternatief als nastrevenswaardig ideaal? Pels meent dat, net als de broederschapsgedachte, het vriendschapsidioom de ethiek van private betrekkingen ten onrechte overplaatst naar het openbare domein. Vriendschapsnetwerken kunnen de geïnstitutionaliseerde solidariteit en sociale zekerheid niet vervangen. We hoeven geen vrienden van elkaar te zijn in de democratie. Zij is er juist voor uitgevonden om de onenigheid van het publieke debat en de belangenstrijd, kortom de afwezigheid van vriendschap, zo goed mogelijk te reguleren, zonder te vervallen in geweldadige vijandschap.

Dick Pels, "De Kansenmaatschappij, Pleidooi voor een sociale Meritocratie" en "De Terreur van de Broederschap"

10) Ik ben het in grote lijnen met Dick Pels

eens   oneens, omdat .....

.....

.....

.....

.....